

დათვი მთვარიან ლამით*

კაზუსი

(სამ პირს შორის წარმოშობილი კონდიქციური ურთიერთობა)

ასოც. პროფ. დოქ. გიორგი რუსიაშვილი

ადვოკატმა პაკომ 2016 წელს დააბღვია თავისი ძვირადღირებული ნახატების კოლექცია, მათ შორის ფიროსმანის “დათვი მთვარიან ლამით”, სადაზღვეო კომპანიაში “თქვენი ხანძარი ჩვენთან ჩნდება”, 200 000 ლარად. 2017 წელს პაკოს სახლში გაჩენილმა ხანძარმა სხვა მრავალ პირად ნივთსა თუ დოკუმენტთან ერთად იმსხვერპლა ასევე დაზღვეული ნახატიც. ამის შემდეგ პაკომ უჩივლა სადაზღვეოს და მოსთხოვა სადაზღვეო თანხის გადახდა, რაზეც ამ უკანასკნელმა უარი განაცხადა იმ მოტივით, რომ არსებობდა ეჭვი პაკოს მიერ ხანძრის გაჩენისა. პროცესი გაჭინაურდა. პაკომ ამასობაში ისეხსა 200 000 ლარი მეგობარ ბიზნესმენ ბესიკისაგან და სანაცვლოდ დაუთმო მოთხოვნა სადაზღვეოს მიმართ, რაზეც სადაზღვეომ თანხმობა განაცხადა. მას შემდეგ, რაც პაკომ ბესიკს ვალის გადახდა დაუვანა, ბესიკმა მოთხოვნა წაუყენა სადაზღვეოს. თუმცა ამ უკანასკნელმა უარი განაცხადა ვალის გადახდაზე იმ მოტივით, რომ დავა ჯერ კიდევ განხილვის პროცესში იყო და ის თავს ვალდებულად არ მიიჩნევდა გადაეხადა. თბილისის სააპელაციო სასამართლომ, 2019 წლის 13 აპრილის გადაწყვეტილებით, სადაზღვეოს თანხის გადახდა დააკისრა. სადაზღვეომ გადაუხადა პირდაპირ ბესიკს. ამის შემდეგ მოხდა მეორე ხანძარი პაკოს კაბინეტში და საბოლოოდ გამოირკვა, რომ ორივე შემთხვევა პაკოს მიერ იყო მოწყობილი. პაკო ციხეში ჩასვეს, მანამდე თავი გაკოტრებულად გამოაცხადა, ხოლო სადაზღვეო ითხოვს უკვე ბესიკისაგან გადახდილი თანხის უკან დაბრუნებას. შეაფასეთ სამართლებრივი მდგომარეობა!

კაზუსის ამოხსნა

I. სადაზღვეოს მოთხოვნა ბესიკის წინააღმდეგ 976 I ა), 988 II 2 მუხლების მიხედვით

სადაზღვეოს შიძლება ჰქონდეს ბესიკისაგან მისთვის გადახდილი 200 000 მოთხოვნის უფლება სკ-ის 976 I ა) მუხლის მიხედვით.

1. რაიმეს მოპოვება

ამ მოთხოვნის პირველ წინაპირობას წარმოადგენს ბესიკის მიერ რაიმეს მოპოვება. კაზუსის ფაბულიდან გამომდინარეობს, რომ სადაზღვეომ ბესიკის ანგარიშზე გადარიცხა ეს თანხა, შესაბამისად ბესიკმა მოიპოვა ბანკის მიმართ გადახდის მოთხოვნა ამ ოდენობით; ეს წარმოადგენს რაიმეს სკ-ის 976 I მუხლის გაგებით.

2. შესრულებით

რაიმეს მოპოვება უნდა მომხდარიყო სადაზღვეოს შესრულებით. შესრულება წარმოადგენს სხვისი ქონების გაცნობიერებულ და მიზანმიმართულ შევსებას. პაკოს მიერ სადაზღვეოს მიმართ მოთხოვნის დათმობის შემდეგ ბესიკი იყო მისი ერთადერთი მფლობელი, რის გამოც სადაზღვეოს გადახდის მიზანი მხოლოდ ამ ვალდებულების დაფარვა შე-

იძლება ყოფილიყო. ამგვარად სახეზეა სადაზღვეოს შესრულება ბესიკის წინაშე.

თუმცა საკითხავია, ხომ არ არის სახეზე საგამონაკლისო სიტუაცია და სადაზღვეოს, მიუხედავად შესრულების არსებობისა, მაინც არ შეუძლია ბესიკისგან უკუმოთხოვნა. თუ ვითომ-მოვალე ასრულებს რეალურად არარსებულ მოთხოვნას, შეუძლია შესრულება კონდიქციით მოითხოვოს კრედიტორისაგან (condictio indebiti), თუ შესრულებისას არ იცოდა ამ ვალის არარსებობის შესახებ (976 II გ).

ამის საპირისპიროდ, საკამათოა, თუ ვისგან უნდა მოითხოვოს მოვალემ საკუთარი შესრულება იმ შემთხვევაში, როდესაც ვითომ-კრედიტორმა სხვას დაუთმო საკუთარი მოთხოვნა, ხოლო მოვალემ ამის საფუძველზე ცესიონერის მიმართ შეასრულა. ვალდებულებითი ურთიერთობიდან წარმომდგარი მოთხოვნის დათმობის შემდეგაც ეს ვალდებულებითი ურთიერთობა აგრძელებს არსებობას თავდაპირველ მხარეებს შორის. ახალ კრედიტორზე (ცესიონერზე) გადადის მხოლოდ დათმობილი მოთხოვნა. მოვალის მხრიდან გადახდის შემთხვევაში საკითხავია, ასრულებს ის ამით თავდაპირველი კრედიტორის (ცედენტის) წინაშე არსებული ვალდებულებითი ურთიერთობის შესასრულებლად თუ ახალი კრედიტორის (ცესიონერის) წინაშე კონკრეტული მოთხოვნის დასაფარავად. დათმობილი მოთხოვნის შესრულების შემთხვევას აწესრიგებს სკ-ის 988 II მუხლის, რომლის პირველი ნაწილი შეიცავს წესს (988 II 1), ხოლო მეორე — გამონაკლისს (988 II 2).

* კაზუსი შექმნილია გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლოს გადაწყვეტილების (BGHZ 105, 365) მიხედვით.

ა) პირველი მოსაზრება

ერთი მოსაზრების მიხედვით, შემსრულებელს აქვს კონდიქციური მოთხოვნა პირდაპირ ცესიონერის, როგორც შესრულების მიმღების, მიმართ.¹ დათმობის შემდეგ ეს უკანასკნელი სრულებით იკავებს კრედიტორის სამართლებრივ მდგომარეობას და ამიტომ შესრულების კონდიქციაც მის წინააღმდეგ უნდა იყოს მიმართული.

მოვალე ასრულებს ცესიონერის წინაშე, რადგან მას აქვს თავისი დამოუკიდებელი ვალის დაფარვის მიზანი. მაშინაც კი, როდესაც ამ გადახდით იქვითება ცესიონერის მოთხოვნა ცედენტის წინაშე, მოვალე მაინც არ ექვემდებარება ცედენტის ვალის დაფარვის მიზანს. ამგვარად, ეს ვალის დაფარვის მიზანი არ არის გადაწყვეტი ცესიონერსა და ცედენტს შორის ურთიერთობაში. მოვალე იძულებულია, ჰქონდეს დამოუკიდებელი დაფარვის მიზანი, რათა მოახერხოს მის წინააღმდეგ მიმართული მოთხოვნის შესრულების მეშვეობით გაქარწყლება. ამ მოსაზრების თანახმად, საწინააღმდეგო პოზიციის ამოსავალი წანამძღვარი, რომ მოვალის დაცვის გამო უნდა დავუშვათ შესრულების ურთიერთობის არსებობა მოვალესა და ცედენტს შორის, არასწორია, რადგან მოვალეს შეუძლია თავი დაიცვას ამ შედეგისაგან დათმობის აკრძალვის შეთანხმებით (199 I 1 მუხლი). მოვალის მიერ ცედენტისა, ხოლო ცედენტის მიერ ცესიონერის წინაშე შესრულების კონსტრუირების მცდელობა წარმოადგენს მხოლოდ ფიქციას და, აქედან გამომდინარე, უკუსაგდება.

ქართულ სამართალში ამ მოსაზრების ზოგად სავალდებულოდ მიჩნევა შეუძლებელია, რადგან სკ-ის 988 II 1 მუხლში საპირისპირო პრინციპია დაფიქსირებული.

ბ) გაბატონებული მოსაზრება და სასამართლო პრაქტიკა

გაბატონებული მოსაზრების² მიხედვით, რომელსაც იზიარებს, ასევე, სასამართლო პრაქტიკა,³ მოვალე ასრულებს

ცედენტის, ხოლო ცედენტი კი ცესიონერის წინაშე. კონდიქციური უკუქცევა უნდა მოხდეს ხელშეკრულების მხარეებს შორის.⁴ მოვალე დარჩებოდა დაუცველი, თუ მას ცესიონერისაგან კონდიქციების შესაძლებლობაზე მივუთითებდით. სკ-ის მე-200 და 201 II მუხლებიდან გამომდინარე პრინციპის მიხედვით, მოვალის სამართლებრივი მდგომარეობა ცესიონერის შედეგად არ უნდა გაუარესდეს. უკუქცევა უნდა მოხდეს ხელშეკრულების მხარეებს შორის, რათა მხარეებს შეუნარჩუნდეთ მოთხოვნის განხორციელების შემაფერხებელი და მისი გამაქარწყლებელი ყველა შესაგებელი.

ეს გაბატონებული მოსაზრება დამაჯერებელია. მზღვეველს, რომელიც ასრულებს ცესიონერის წინაშე, მოთხოვნის არანამდვილობის აღმოჩენის შემდეგ უნდა ჰქონდეს დაზღვეული-ცედენტისაგან მოთხოვნის უფლება და უნდა ატაროს, ამგვარად, მხოლოდ მისი გადახდისუნარიანობის რისკი.⁵ გარდა ამისა, დათმობილი მოთხოვნის შესრულება მსგავსია მითითების საფუძველზე განხორციელებული შესრულებისა და, შესაბამისად, მათი გადაწყვეტაც იდენტური უნდა იყოს. ცესიონერის შემდეგაც მოვალეს, ისევე როგორც მითითებულ მოვალეს, არა აქვს არჩევანი, თუ ვის წინაშე შეასრულებს, არამედ აკეთებს ამას (იძულებით) კრედიტორი-ცედენტის გადაწყვეტილების გამო.⁶ მართალია, ცესიონერის შემთხვევაში თავდაპირველი კრედიტორი არ უთითებს მოვალეს, არამედ მხოლოდ ანიჭებს ცესიონერს უფლებას, თავად მოითხოვოს შესრულება, თუმცა, ამ განსხვავების გარდა, ეს ორი შემთხვევა, მხარეთა ინტერესების გადანაწილების მხრივ, არსობრივად ერთგვარია და ერთგვარად უნდა გადაწყდეს.

შესაბამისად, როდესაც მოვალემ დაფარა ვალი ცესიონერის წინაშე, მან გადაცემული უკან უნდა მოითხოვოს შესრულების კონდიქციით ცედენტისაგან. ამის საპირისპიროდ, თუ დათმობილი მოთხოვნა არსებობდა, მაგრამ დათმობა მოხდა შესაბამისი საფუძვლის გარეშე (მაგ., არანამდვილია მოთხოვნის ნასყიდობა ან ჩუქება, რომელიც წარმოადგენდა ცესიონერის საფუძველს), ამ შემთხვევაში ცედენტს აქვს ცესიონერისაგან გადაცემულის მოთხოვნის უფლება შესრულების კონდიქციით,⁷ ხოლო მოვალე კი თავისუფლდება ვალდებულებისაგან. ცესიონერის წინაშე ვალის დაფარვა მას ეთვლება ცედენტის წინაშე განხორციელებულ შესრულებად. ორმაგი არანამდვილობის შემთხვევაში, როდესაც ხდება არარსებული მოთხოვნის დათმობა უსაფუძვლოდ, უკუმოთხოვნა უნდა მოხდეს სამკუთხედში — მოვა-

¹ Ch. Thomale, Erfüllungsaunomie im Bereicherungsrecht, Tübingen 2012, 351; M. Reuter/D. Martinek, Ungerechtfertigte Bereicherung, Tübingen 1983, § 12 VI 3

² Wendehorst, in Beck OK BGB, 43. Aufl., 2017, § 812 Rn. 206; Canaris, Der Bereicherungsausgleich bei Zahlung des Haftpflichtversicherers an einen Scheingläubiger NJW 1992, 871; J. Esser/H. L. Weyers, Schuldrecht BT II/2, 8. Aufl., Heidelberg 2000, § 48 III 3 d; Martinek, in juris PraxisKommentar BGB, 3. Aufl. 2006, § 812 Rn. 143; Larenz/Canaris, Lehrbuch des Schuldrechts, II/2, München 1994, § 70 V 1; St. Lorenz, Bereicherungsrechtliche Drittbeziehungen, JuS 2003, 842; W. Lorenz, Abtretung einer Forderung aus mangelhaftem Kausalverhältnis, AcP 191 (1991), 309; Eckert, Anmerkung zu BGH, Urteil vom 23. 03.1988 — XII ZR 58/87, JR 1991, 504; Schlechtriem, Rechtsprechungsübersicht zum Bereicherungsrecht, JZ 1993, 29.

³ BGHZ 105, 369; BGHZ 122, 50; BGH NJW 1993, 2678; BGH NJW 2005, 1369; BGH NJW 2006, 1732; BGH NZM 2012, 773 Rn. 7; OLG Hamm WM 2001, 1064.

⁴ Lorenz, in Staudinger BGB, 15. Aufl., 2007, § 812 Rn. 41; Lieb, in MüKo BGB, 4. Aufl., 2004, § 812 Rn. 141-ე და მომდევნო ველები; C. W. Canaris, Der Bereicherungsausgleich bei Zahlung des Haftpflichtversicherers an einen Scheingläubiger NJW 1992, 868.

⁵ BGH NJW 1991, 3031.

⁶ St. Lorenz, Bereicherungsrechtliche Drittbeziehungen, JuS 2003, 842-ე და მომდევნო გვერდი.

⁷ BGH WM 1989, 1813.

ლე ითხოვს ცედენტისაგან შესრულების კონდიქციით, ხოლო ცედენტი – ცესიონერისაგან.⁸

გ) 988 II 2 მუხლით გათვალისწინებული გამონაკლისი

ეს გაბატონებული მოსაზრება უფრო დამაჯერებელია. შესაბამისად, სადაზღვეოს მხოლოდ მაშინ ექნება ბესიკისაგან შესრულების კონდიქციით მოთხოვნის უფლება, თუ სახეზეა სკ-ის 988 II 2 მუხლით გათვალისწინებული გამონაკლისი, რომელიც უშვებს გადახდელის მიერ ცესიონერისაგან პირდაპირი მოთხოვნის შესაძლებლობას. ეს მაშინ არის სახეზე, როდესაც ცედენტის (ვითომ-კრედიტორის) მითითება საეჭვოა.

ამ „საეჭვოობის“ ქვეშ რეალურად იგულისხმება შემთხვევები, როდესაც დათმობა, როგორც ასეთი (ანუ დათმობის სანივთო ხელშეკრულება), არანამდვილია ან საერთოდ არ არსებობს. აქ ერთხმად აღიარებული გადაწყვეტის თანახმად, მოვალეს უნდა ჰქონდეს პირდაპირ ცესიონერისაგან კონდიციების შესაძლებლობა, არაშესრულების კონდიქციით. ეს შედეგი განპირობებულია პარალელურად არანამდვილ მითითებასთან. ქონების გადადინება ამ შემთხვევაში უნდა მოექცეს იმავე პარადიგმაში, როგორც ვითომ-მითითებულის მიერ განხორციელებული გადახდა. თუ (არარსებული) ცესიის ილუზია არ შეერაცხება ვითომ-ცედენტს, რადგან მას არაფრით გამოუწვევია ის ან, მართალია, გამოიწვია (არანამდვილი ცესია), მაგრამ ეს ცესიის

არანამდვილობის გამო არ შეერაცხება მას, ვითომ-ცედენტი აღარ უნდა იყოს ჩართული გადაცემულის კონდიქციური უკუქცევის პროცესში. მოვალეს უნდა ჰქონდეს გადაცემულის პირდაპირ ვითომ-ცესიონერისაგან გამოთხოვის უფლება. ყველა ის ზემოთ ხსენებული არგუმენტი, რომლებიც სამკუთხედში უკუქცევის სასარგებლოდ მეტყველებს, მათ შორის მოვალის დაცვა, ამ შემთხვევაში არ მოქმედებს. მოვალე, რომელიც საკუთარი მცდარი წარმოდგენის გამო უხდის არასწორ (შეცდომით ცესიონერად მიჩნეულ) პირს ან საკუთარი შეცდომის გამო იხდის უფრო მეტს, ვიდრე ვალდებული იყო, თავად უნდა იბრუნოს მიმღებისაგან მისი უკუმოთხოვნისათვის და ეს მას ვერ ჩაეთვლება ვითომ-ცედენტის წინაშე შესრულებად. იგივე წესი მოქმედებს იმ შემთხვევაშიც, როდესაც მოვალე, მხოლოდ ვითომ-ცესიონერის დაჟინებული მოთხოვნის გამო, ასრულებს.

მოცემულ შემთხვევაში ამგვარი გამონაკლისი არ არის სახეზე, მხოლოდ დაფარული მოთხოვნის არანამდვილობა არ არის საკმარისი პირდაპირი კონდიციების შესაძლებლობის დასაშვებად და ზემოთ აღწერილი ინტერესთა გადანაწილებისათვის ხაზის გადასასმელად.

შედეგი: სადაზღვეოს არ აქვს ბესიკისაგან გადახდილი 200 000 ლარის მოთხოვნის უფლება სკ-ის 976 I 1, 988 I 2 მუხლების მიხედვით, არამედ უნდა მოსთხოვოს ეს თანხა პაკოს, რომელიც სადაზღვეოს მიერ გადახდით გათავისუფლდა საკუთარი ვალდებულებისაგან.

⁸ Lieb, in MüKo BGB, 4. Aufl., 2004, § 812 Rn. 243.